

УДК 372.881.111

**В.В. Лучкевич
м. Дрогобич, Україна**

ВИКОРИСТАННЯ ПРЯМИХ МЕТОДІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ДО ІСТОРІЇ ПИТАННЯ

Постановка проблеми. Модернізація сучасної освіти в Україні передбачає пошук оптимальних методів навчання й викладання, зокрема й у процесі навчання іноземних мов. Українська педагогічна практика демонструє важливість оволодіння особистістю хоча б однією іноземною мовою, що сприяє вільному спілкуванню між людьми, розумінню певних національно-специфічних особливостей, формуванню конструктивного діалогу, толерантного ставлення й поваги до культури та традицій інших народів. Відтак потреба в розробці й реалізації ефективної методики викладання іноземних мов постає пріоритетним напрямом в освітній галузі.

Сучасна методична наука і практика доводять, що у вивченні іноземної мови найкращими рішеннями є ті, які виявляються найбільш результативними у досягненні конкретних цілей і завдань з урахуванням індивідуальних потреб особистості. Ефективність методів навчання іноземних мов залежить також і від мотивації особистості, її вікових, психологічних особливостей, соціального статусу, і від технічних, кадрових можливостей. Таким чином, пошук ефективних методик вивчення іноземних мов є доволі складним процесом, що потребує творчого підходу та сформованої професійної компетентності педагога. Водночас, удосконалення методичної підготовки вчителя, розробка різноманітних аспектів його професійного зростання передбачає вивчення історичного досвіду, на якому базуються усі сучасні методики.

Докорінні зміни, які відбуваються в освітній галузі, коли переглядаються зміст та методи навчання, зокрема й іноземної мови, дають змогу переосмислити й по-новому інтерпретувати основні методики минулого, виявити їхні позитивні сторони з метою застосування в умовах сучасності. Так, використання прямих методів у процесі вивчення іноземних мов сприяє оволодінню іншомовним мовленнєвим спілкуванням на основі відчуттів та пам'яті, що є притаманними для рідної мови.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Різним аспектам вивчення іноземної мови присвячено праці І. Бім, М. Баришнікова, Б. Лапідуса [3], Т. Лопарьової, Є. Пассова [5], С. Ніколаєвої, А. Анісімової, І. Дубко та ін. Значна кількість досліджень сучасних науковців (Н. Бориско, Т. Вольфовська [2], Н. Гез, О. Соловова, М. Панченко, А. Щукін [7]) концентрується довкола проблеми комунікативної спрямованості навчання іноземних мов. Проблеми інтенсивного навчання висвітлювалися у дослідженнях Г. Китайгородської, З. Корневої, В. Петрусинського, О. Тарнопольського [6] та ін. Проте аналіз прямих методів навчання іноземної мови у цих працях здійснено опосередковано. Тому логіка дослідження вимагає більш глибокого вивчення зазначених методів.

Мета статті — проаналізувати становлення та розвиток прямих методів навчання та їх різновидів, виявити позитивний досвід їх застосування у сучасній практиці.

Виклад основного матеріалу. Вивчення іноземної мови сягає своїм корінням в античну давнину. Ця проблема тісно пов'язана зі становленням та розвитком будь-якої окремої національної мови, оскільки потреба у спілкуванні між різними етнічними групами була завжди притаманною рисою людського етносу. Встановлення діалогу між людьми мало різний характер: економічний, культурний, релігійний, політичний тощо. Це, своєю чергою, сприяло розвитку методики викладання іноземних мов.

Звичайно у різні історико-культурні епохи мета і завдання вивчення іноземних мов істотно відрізнялися, що впливало на розвиток методик її викладання. Так, наприклад, для епохи

Середньовіччя і Ренесансу притаманними було застосування перекладних методів при вивченні передусім латинської мови, яка у той час була мовою науки, релігії, літератури, міжнародного спілкування. Оскільки латина являла собою класичний зразок єдиної граматики, що найповніше відображала форми людського мислення, то й зосередження уваги педагогів концентрувалося довкола вивчення граматичних конструкцій як засобу оволодіння логічним мисленням. Відповідно до цього застосовувалися перекладні методи при вивченні латинської мови (читання, повторення, аналіз, вивчення напам'ять уривків тексту), які ігнорували мовленнєву діяльність. Кінцевою метою у вивченні мови було уміння перекладати тексти, граматично правильно писати, використовуючи шаблонні граматичні конструкції, взяті із творів класичних авторів [9, с. 122]. Отже, якщо мета була досягнута, то й перекладні методи вважалися ефективними. Такий підхід існував у тогочасних школах і до вивчення живих іноземних мов. Перекладні методи давали можливість добре вивчити правила граматики, ознайомитися з іншомовними літературними творами, утім унеможливлювали розвиток мовленнєвих навичок.

Зауважимо, що використання суто перекладних методів під час вивчення іноземних мов призводило до того, що культурний компонент навчання повністю ігнорувався. Як відомо, мова знаходиться у тісному взаємозв'язку з культурою країн, де нею спілкуються, то й розуміння цієї культури є важливим компонентом для розуміння самої мови. Перекладні ж методи не сприяли розвитку національно-мовного менталітету народу, мова якого вивчалася, виявленню його соціокультурних особливостей, що зумовило потребу пошуку нових методів навчання. Найбільш гостро ця проблема постала у період розвитку буржуазно-капіталістичних відносин.

З розвитком науки і техніки, встановленням нових торгівельних контактів виникла необхідність у фахівцях, котрі уміли б на практиці використовувати набуті знання, в тому числі й з іноземної мови, якою потрібно було розмовляти, а не тільки розуміти. У цій ситуації перекладні методи навчання іноземних мов виявилися неефективними і спричинили появу прямих та натуральних методів, які відповідали практичним потребам тогочасного суспільства.

Поміж внутрішніх чинників, які сприяли розвиткові прямих методів слід виокремити:

- взаємовплив мовознавства та психології, що призвів до появи психолінгвістичного напрямку в педагогічній науці та виявив вплив фізіологічних і психологічних процесів на мовленнєву діяльність індивіда;
- розвиток молодогограматичної школи, представники якої на основі теоретичних досліджень трактували мову як продукт психофізичної діяльності;
- становлення гештальтпедагогіки, що акцентувала увагу на важливому значенні імітації у процесі навчання.

Основоположниками прямих методів, зокрема й натуральних, були М. Берліц та Ф. Гуен, головною метою яких вони вбачали у навчанні учнів усного іншомовного мовлення. Ці методи виключали з навчання рідну мову, а вокабуляр іноземної мови заучувався в процесі асоціації слів з їх значенням [8, с. 5]. На заняттях широко використовувалася наочність, ілюстрації, оточуючі предмети, приладдя тощо. Основним елементом у процесі навчання стало наслідування мовних зразків, а не їх переклад. Щодо граматичних явищ іноземної мови, то вони не роз'яснювались, а сприймалися інтуїтивно, виходячи із контексту. Закріплення ж граматики відбувалося в процесі повторення конкретних граматичних конструкцій, утворення відповідних речень за аналогією або у протиставленні з іншими граматичними явищами. Слід зазначити, що спочатку цей метод застосовувався тільки для усного мовлення, оскільки тогочасне суспільство потребувало саме фахівців, які б могли практично реалізовувати набуті знання з іноземної мови. Згодом цей метод почав застосовуватися й до розвитку читання і письма.

Прихильники прямого й натурального методів, виключаючи рідну мову з навчання іноземної, аргументували свою позицію тим, що рідна мова заважає сприймати в повному обсязі структуру й особливості іноземної мови, блокує її відчуття [11, с. 56]. Таким чином, ця методика базувалася на оволодінні учнями елементарною розмовною лексикою, поступово переходячи до більш складних мовних конструкцій та абстрактних понять.

Відповідно до цих методів, засвоєння нового матеріалу відбувається на основі мовних

зразків, запропонованих учителем, побудови речень за аналогією, моделюючи подібні фрази та вводячи їх у комунікативну ситуацію. Ця комунікативна ситуація моделюється вчителем, що базується на вправах «питання-відповідь». Такий тип вправ відображає природне бажання людини до спілкування і є інтегрованою частиною комунікативних цілей.

Особливу роль при вивченні іноземної мови відіграє аудіювання (слухання й розуміння). Тобто сприймання на слух іншомовних слів, уміння їх розрізняти та, відповідно, їх імітувати. У зв'язку з цим, прямий метод потребує постійної концентрації учнів, їх бажання до навчання та залежить від їх мотивації. Водночас у процесі аудіювання виникають суттєві труднощі, які перешкоджають сприйняттю іноземної мови. Мова йде про специфічні елементи усного мовлення: ритм, інтонацію, наголос, темп мовлення тощо.

Зауважимо, що у рідній мові сприйняття на слух інформації відбувається дуже швидко і не потребує багато зусиль. Щодо іноземної мови, то тут виникають труднощі, які провокують неможливість розуміння повідомлення мовця. Тому цілями іншомовного аудіювання є: слухати, щоб почути, розкодувати, відібрати, ідентифікувати, розпізнати, виявити розбіжності, синтезувати і, насамкінець, оцінити [10, с. 71]. Згідно з цим визначенням, усвідомлене слухання може бути двох типів: аналітичним і глобальним. До глобального типу належить слухання з метою загального розуміння усього повідомлення, до аналітичного — розуміння окремих частин повідомлення, уміння виокремити необхідну інформацію, об'єднати усі частини почутого в одне ціле.

Для розвитку навичок аудіювання слід опиратися на вікові та психологічні особливості індивіда, його рівень оволодіння іноземною мовою. На початковому етапі повідомлення повинні бути невеликими за обсягом, містити незначну кількість невідомих слів та стосуватися повсякденного життя. У процесі вивчення іноземної мови кількість інформації розширюється, вводиться більша кількість невідомих слів, значення яких можна зрозуміти з контексту, тематика повідомлень стає більш різноманітною. Незважаючи на те, що аудіювання є більшою мірою репродуктивним видом мовленнєвої діяльності, воно складає вагомую частину спілкування. Адже багато видів комунікації є інтерактивними, що робить учасників діалогу почергово слухачами та мовцями.

З точки зору використання прямих методів, то саме діалог є яскравим рецептивно-продуктивним видом мовленнєвої діяльності. У діалогічному мовленні виділяють велику кількість питальних і спонукальних реплік, наявність повторів і перепитувань, їх синтаксичну неповноту, що компенсується за рахунок попереднього висловлювання [4, с. 12]. Для діалогу характерним є використання немовних засобів (міміка, жести), а також інтонації, фраз-кліше, еліптичних речень, які допомагають зрозуміти репліку й адекватно відреагувати на неї. Під час діалогічного мовлення розвиваються й навички говоріння. Уміння говорити формується на основі оволодіння лексичними, граматичними й артикуляційними навичками і передбачає розширення мовленнєвої діяльності: уміння вести бесіду, дискусію, монолог.

Як видно, одним із головних завдань прямих методів є оволодіння учнями ініціативним мовленням. Для нього характерним є уміння широко використовувати засвоєні репліки, ставити різноманітні запитання й давати відповіді на них, адекватно реагувати на певні висловлювання, уміння вільно починати діалог, відстоювати власні переконання, доводити свою позицію, будувати монологічне висловлювання тощо.

Прямі методи можуть бути застосованими для навчання говоріння через читання. Передусім це стосується розуміння тексту. Для цього слід вибудувати трьохетапне опрацювання тексту [1, с. 37-38]. До першого етапу належить засвоєння невідомої лексики, усунення фонетичних труднощів та обговорення нових граматичних конструкцій. Для другого етапу, читання самого тексту, головним є його розуміння. Тут можна комбінувати вправи на різні техніки читання, відтворення певних текстових елементів, пошук нових граматичних і лексичних елементів, їх значення в тексті. Третій етап спрямований на аналіз тексту, його розуміння в цілому, висловлювання власних думок щодо подій, відносин між персонажами, їх почуттів, вчинків та ін. Побудова власної розповіді на основі тексту є одним із ключових

елементів у формуванні навичок говоріння.

Отже, можемо констатувати, що основними положенням прямих методів є:

- рідна мова повністю виключена з навчального процесу;
- важлива роль відводиться відчуттям та пам'яті;
- акустичні та моторні відчуття є найбільш сильними у процесі оволодіння іноземною мовою.

До позитивних сторін цього методу належить і широке використання живої іноземної мови під час занять, що стає об'єктом навчання, а процес оволодіння нею — розвитком комунікативної компетенції особистості; використання наочності для глибшого занурення в іншомовне середовище; розробку значної кількості тренувальних вправ, які використовуються й удосконалюються представниками сучасних ефективних методик.

Водночас тим, застосування цього методу має певні недоліки. Зокрема виключення рідної мови з процесу вивчення іноземної провокує нерозуміння складних понять і явищ, які неможливо пояснити без звернення до рідної, чи то роз'яснення інструкції для читання тексту, чи то узагальнення граматичного матеріалу, уточнення транскрипції, вимови тощо. Не слід також перебільшувати роль усного мовлення над іншими видами, значення індукції як єдиного способу оволодіння граматичними конструкціями та лексичними моделями, що потребує великих затрат часу та буває невиправданим з точки зору ефективності та раціональності.

Висновки. На теперішній день вивчення іноземної мови є актуальним як ніколи. У середовищі лінгводидактів склалася думка, що вивчити іноземну мову без мовного середовища є надважким завданням. Проте саме застосування прямих методів під час занять сприяє усуненню цієї перешкоди. За їх допомогою людина може оволодіти базовими мовленнєвими навичками, подолати мовний бар'єр, навчитися мислити іноземною мовою. Прямий метод сприяє також формуванню комунікативної компетенції, яка передбачає широке використання мовленнєвої діяльності у всіх її видах (говорінні, письмі, читанні, аудіюванні).

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні можливості застосування прямих методів з використанням інформаційних технологій для більш ефективного вивчення іноземних мов.

Література:

1. Бородіна Г. Система і характер вправ професійно-орієнтовного підручника для інтенсивного навчання читання / Г. Бородіна, Я. Бовчалюк // Іноземні мови — 2000. — №3. — С. 37 — 39.
2. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т. Вольфовська // Шлях освіти. — 2001. — № 3. — С. 13 — 16.
3. Лапідус Б. А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе: учебное пособие / Б. А. Лапидус. — Москва: Высшая школа, 1986. — 143 с.
4. Ляшкевич А. Навчання діалогічного мовлення на уроках української мови / А. Ляшкевич // Українська мова і література в школі — 2002. — № 7. — С. 9—12.
5. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. — 2-е изд. / Е. И. Пассов — М.: Просвещение, 1991. — 223 с.
6. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку: учеб. пособ. / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. — К.: Ленвит, 2004. — 192 с.
7. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика: Учебное пособие для преподавателей и студентов / А. Н. Щукин. — М.: Филоматик, 2004. — 416 с.
8. Berlitz M. D. Méthode Berlitz / M. D. Berlitz. — New York: Berlitz Co., 1889. — 82 p.
9. Cuq J.-P. Une introduction à la didactique de la grammaire en Français langue étrangère / J.-P. Cuq. — Paris: Les Éditions Didier, 1996. — 240 p.
10. Lhote E. Enseigner l'oral en interaction / E. Lhote. — Paris: Hachette, 1995. — 267 p.
11. Puren Ch. Histoire des méthodologies de l'enseignement des langues / Ch. Puren. — Paris: Nathan-CLE International, 1988. — 195 p.

Статтю присвячено вивченню й аналізу прямих методів, які обмежують використання рідної мови у процесі викладання іноземних мов. Виявлено передумови формування прямих методів, показано їх розвиток, особливості використання під час навчання іноземних мов. Обґрунтовано переваги даних методів, що забезпечують здобуття

навичок іношомовного говоріння.

Ключові слова: прямі методи, традиційні методи, навчання іноземних мов, іношомовне спілкування.

Статья посвящена изучению и анализу прямых методов, которые ограничивают использование родного языка в процессе преподавания иностранных языков. Выявлены предпосылки формирования прямых методов, показано их развитие, особенности использования при изучении иностранных языков. Обоснованы преимущества данных методов, обеспечивающих получение навыков иноязычного говорения.

Ключевые слова: прямые методы, традиционные методы, обучение иностранным языкам, иноязычное общение.

This article is devoted to the study and analysis of direct methods that limit the use of the mother language in the teaching of foreign languages. Preconditions of the formation of direct methods have been defined, its development, especially use in the teaching of foreign languages have been shown. The advantage of these methods, which ensure obtaining of foreign language speaking skills have been revealed.

Key words: direct methods, traditional methods, teaching of foreign languages, foreign language communication.

УДК373.1.013(485)

Л.Г. Мовчан
м. Вінниця, Україна

ДОСВІД ШВЕЦІЇ У ВИКОРИСТАННІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Вступ. Розвиток сучасних технологій, розширення інформаційного простору свідчить про перехід від індустріального суспільства до інформаційного. Це позначається на усіх суспільних сферах, у тому числі освітній, адже, як зазначають шведські вчені Р. Сольйо та Й. Ліндерот, змінився і спосіб отримання інформації та знань в цілому [11, р.19]. Інформаційні технології (ІТ) також змінили модель професійного та приватного спілкування, адже воно стало відбуватися у віртуальному просторі, у численних соціальних мережах, у різноманітних програмах, електронною поштою тощо. Інформаційні технології набули широкого застосування у бізнесі, медицині, державних установах для реєстру та збереження даних, а також в освітніх закладах.

Актуальність статті. Навчальний предмет «Іноземна мова» (ІМ) найбільш придатний для застосування інформаційних технологій завдяки розширенню міжнародних соціальних мереж, багатству Інтернет-ресурсів для вивчення мов, якими можуть скористатися як студенти та учні, так і вчителі. Комп'ютерне забезпечення навчального процесу стало повсякденною реальністю в Швеції. Низка муніципалітетів Швеції запровадила так звану ідею 1:1 забезпечення кожного учня персональним ноутбуком або планшетом, а група вчених Університету в Готенбурзі вивчає освітні результати цього впровадження [6; 10]. Тому вивчення досвіду цієї країни представляє для вітчизняної педагогіки певний інтерес.

Аналіз попередніх досліджень. Вивченням застосування ІТ у процесі навчання іноземних мов присвячені вітчизняні та зарубіжні наукові дослідження М. Бовтенко, Т. Григорьової, Є. Полат, П. Сисоєва, З. Берге, Е. Ваннесталю, М. Моріссона та ін. В. Заболотний, Р. Гуревич, Н. Ішук вивчали застосування інформаційних технологій у професійній освіті. Зарубіжні вчені С. Алврінг, М. Лейжон, Б. Ліндстрьом, Д. Рандалл, П. Сундквіст та ін. досліджували вплив використання комп'ютерів на навчальні досягнення учнів. Безперечно, комп'ютерно опосередковане навчання є порівняно новим явищем у педагогіці, а тому, попри його зручність і можливість урізноманітнення навчальної діяльності, існують досить суперечливі погляди на його застосування в навчальному процесі.

Мета статті полягає у вивченні досвіду Швеції застосування персональних ноутбуків у процесі навчання англійської мови, виявленні позитивних та негативних впливів на навчальні досягнення учнів.